

Na strmem starem klancu sredi vasi izstopa med pritličnimi lesenimi ali pol zidanimi hišami košata enonadstropna zidana hiša pri Razingerju, nekdanja glavna poštna postaja na državni cesti s Kranjskega na Koroško. Na hiši je vzdana spominska plošča angleškemu popotniku *Siru Davyju Humphryju*, ki je tu v letih 1819—1828 ponovno stanoval. V svojih potopisih je slavil savsko Dolino kot eno najlepših alpskih dolin v Evropi. Vas še ohranja nekaj značilnih hišnih arhitektur alpskega tipa, ena izmed njih, malo nad Razingerjem, je celo pod zaščito kot kulturna znamenitost. Konec vasi stoji bajta, v kateri so se rodili trije *Volci*, duhovniki v treh rodovih: *Jurij* (1805—1885), ki je bil nabožni pisatelj in prevajalec biblije, *Alojzij* (1878—1951), ki je pisal o lovu v našem narodopisnem gradivu in bil sodelavec Lovca, in *Jožef* (1869—1938), ki je o svoji rojstni vasi napisal knjižico *Podkoren* (1938), urejeval po 1918 več let mladinski Vrtec in se ukvarjal z vzgojeslovnim pisanjem. V isti hiši se je rodil dr. *Franc-Rado Čelešnik* (1911—1973), profesor na lj. medicinski fakulteti, svetovno priznan strokovnjak za čeljustno kirurgijo ter strokovni pisatelj v slovenščini in v svetovnih jezikih. Bil je dopisni član SAZU. Sicer v Ljubljani rojeni *Mirko Košir* je bil po očetu iz Podkorena in si je psevdonim Klemúc vzel po hišnem imenu svojega bratranca in svoje tete. Profesor kemije zaradi marksističnega mišljenja ni dobil v stari Jugoslaviji službe. Sodeloval je pred vojno v publicistiki ilegalne KPS. Kritike in poročila, pisana z marksističnega stališča, je priobčeval v zadnjih letnikih LZ. Po drugi vojni je bil predavatelj marksizma po lj. visokih šolah, ustanovah in društvih. Prevajal je iz ruščine in poslovenil Multatulijev roman z Jave Max Havelaar.

Dokler ni bilo železniške zveze proti Jesenicam, se je kranjskogorski konec Doline vezal na Koroško. Tudi večji del Gorenjske severozahodno od Ljubelja se je vezal s Podravjem čez Poljano ali Korensko sedlo. Že omenjeni kranjskogorski rojak pisatelj Josip Lavtižar je zapisal v svojih Spominih (1926, 9): »Glavna vez (v svet) je bila državna cesta med Kranjsko goro in Beljakom, kamor je bilo slabih pet ur pešhoje. Zato so kupovali naši ljudje vse potrebščine v Beljaku, ne v Kranju ali Ljubljani«. O tem gorenjskem utripu pripoveduje enako Finžgar v črtici Slovenski Korotan v knjigi Iveri: od Tržiča do Kranjske gore ni bilo čez Karavanke cestnega prehoda, skupno pa so živele planine s planšarstvom na kranjski in na koroški strani Karavank.

(Nadaljevanje sledi)
Viktor Smole;
 Ljubljana

Ocene in poročila

Knjiga o vrstah književnosti za otroke

Janez Rotar: Povednost in vrsta. Pravljice, balade, basni, povesti. MK, Ljubljana 1976, 156 str. (Otrok in knjiga 6.)

Knjiga Janeza Rotarja vsebuje po spremnih besedah Vincenca Žnidarja metodične vzorce, »kako naj učitelji slovenskega jezika, upoštevajoč razvojne stopnje učencev, pri obravnavi predpisanih tekstov iz literarne zakladnice le-te tudi razlagajo...« Razdeljena je v osem poglavij.

V prvih petih izhaja avtor pri iskanju zakonitosti in njih razlagi iz primerov različ-

nih zvrsti ljudskega slovstva — pravljice, balade, basni in umetnih predelav teh zvrsti.

Najprej avtor na primeru »zvesto po ljudskem izročilu« (10) napisane pravljice hrvaške pisateljice Ivane Brlič-Mažuranič in pravljice Mlada Breda in Deveti kralj Frana Milčinskega dokazuje, da je celotna struktura ljudske pravljice pogojena s socialno izkušnjo njenega prapripovedovalca. Ob tem polemizira z nekaterimi predhodnimi razlagalci pravljice Milčinskega (F. Zadravec, J. Mahnič) in trdi, da je konec v pravljici Milčinskega povsem v skladu z zakonitostmi oblikovanja pravljice,

čeprev se razlikuje od konca v ljudski baladi Mlada Breda.

Pri baladi gre namreč za »višjo, individualnejšo stopnjo oblikovanja, kakor pa je pravljica s svojo motivno tipologijo in s svojimi posplošenimi fenomeni« (17). Morda ni nevažno, da je pravljica vendarle umetna in ji ljudska balada vsaj do neke mere predstavlja le motivno izhodišče.

Pisec tudi pravi, da »je poglavitno v obravnavanih delih pač problem odraslih« (17). Otroci spremljajo samo zgodbeno plast, na katero se odzivajo predvsem čustveno. Tu se dotakne »že od bratov Grimm sem« (18) živega vprašanja o etični sprejemljivosti posameznih pravljič za otroke. Danes so predvsem problematične pravljice, ki načenjajo problem razpadle družine. Odrasli bralec bo bolj kritičen do prapripovedovalčevega položaja nasproti zgodbeni plasti. Seveda avtor takoj dodaja, da bo kritičnost spet odvisna od njegove socialne izkušnje. Morda bi kazalo bolj poudariti, da so ljudske pravljice pač nastajale od odraslih za odraslega, tedaj vsekakor naivnega poslušalca, in da je ta zvrst šele dolgo zatem postala berilo namenjeno mladim bralcem. Morda bi bilo primerno osvetliti poimenovanje pravljič v literarni zgodovini, saj je bila ta zvrst še v devetnajstem stoletju pojmovana kot del slovstva za odrasle, književnost za mladino pa je bila precej drugačna. Morda je tudi tu razlog, da so še danes mnoge ljudske in tudi umetne pravljice zaradi problemov, ki zadevajo odrasle, sporne za otroka. Avtor sicer natančno in z mnogimi primeri podkrepiljeno analizira pravljice z vidika socialno-psihološke motivacije (odraslega) prapripovedovalca, tako da trditve same po sebi nakazujejo takšno literarnozgodovinsko dopolnilo.

V drugem poglavju pisec primerja muslimansko ljubezensko balado Smrt Omera i Merime in njeno istrsko inačico Mikula i Omerka. Najprej skrbno analizira muslimansko balado z njenimi socialnimi, regionalnimi in literarnimi značilnostmi, ki jih tu in tam primerja tudi z zakonitostmi pravljič (npr. namesto usode se v baladi pojavlja psihološko motivirana slutnja). Nato prav tako prikaže značilnosti istrske balade in poudarjeno erotično prvino ter drugačne družbene moralne norme. Pokaže tudi, v čem vse je vidna pripovedovalčeva navzočnost.

Tokrat gre za primerjavo dveh ljudskih balad, ki izlušči enakost in razlike na vseh

ravnih. Korelacij z mladinskim slovstvom pa ne pokaže, kar bi morda od metodičnega vzorca pričakovali. Če naj bi modernejši pristop pomenil »bolj odprto« možnost vstopu tistih metodoloških prvin, ki ustrezneje upoštevajo določene specifične lastnosti tradicionalnega mladinskega slovstva in literature vobče« (27), potem ob tej zapleteni formulaciji ni jasno, katere specifične lastnosti mladinskega slovstva to poglavje upošteva.

V tretjem poglavju se avtor ponovno loti vprašanja predelave ljudske balade v pravljico. Ob tem skuša pokazati, da pravljica kljub baladnemu motivu ostane zvesta strukturnim zakonitostim pravljiskega oblikovanja. Za primer vzame baladno pravljico Milčinskega Desetnico. Pri analizi ljudske balade ugotavlja, da je zanjo značilno »pripovedovalčevo čustveno naravnavanje pripovedi« (47). Pravi tudi, da je balada »... prisposoba, prilika neke skustveno sprejete resnice« (49), to je nekih socialnih razmer, ki jih je poznal pripovedovalec. Ta v pravljici prav tako uravnava dejanje, vendar ga motivira psihološko, ne socialno, saj pravi avtor, da je »s svojim posegom Milčinski odločilno dooblikoval temo pripovedi o tragični materini krivdi nad lastnim otrokom« (61). Milčinski je ravnal v skladu z zakonitostmi »pravljiske pripovedi« (62).

Tu gre za dve zvrsti, ki sta si le motivno enaki. Balada je ljudska, pravljica pa je umetna. Balada kot vsaka ljudska zvrst razkriva nekatere socialne izkušnje ljudskega pripovedovalca, ki je pripovedoval za odraslo občinstvo.

Avtorska pravljica Milčinskega pa, resda dosledna v pravljiskem oblikovanju, je psihološko motivirana. Materina tragična krivda je človeško upravičena, kar je popolnoma v skladu z dejstvom, da je ta pravljica namenjena mlademu bralcu. Če dr. Rotar v začetku omeni staro vprašanje o etični primernosti pravljič za otroke, potem se tu pokaže odgovor, da je tako oblikovana pravljica za otroke pač primerna. Avtor pravljico Milčinskega primerja tudi z Andersenovo Malo morsko deklico in pravi, da je tudi Andersen »umel pozitivno ovrednotiti žrtev in odpoved« (67). Andersen pa je pripovedi dodal pedagoški pragmatizem: »Očitno je ta dodatek nastal v pravljicarjevi zavesti, da bodo Malo morsko deklico brali predvsem tudi otroci« (68). Tudi Milčinski je imel pred očmi to dejstvo, kar je videti v psihološki motivaciji pripovedi.

Ker literaturo delimo glede na bralca na mladinsko in tisto za odrasle, glede na avtorstvo na avtorsko in anaonimno, glede na tehnični medij pa na ustno in pisano (prim. M. Kmecl, Mala literarna teorija), ni mogoče dveh del, ki se razlikujeta v vseh naštetih prvinah, primerjati in vzporejati, ne da bi izhajali iz teh razlik. Upoštevanja vredna pa je prekinitev s pojmovanjem baladnega izpovedovanja, oprtega »na neki pradaven, atavistični ali celo nedokazljivi kultni kompleks« (69).

V poglavju Razložljivost basni avtor piše, da je basen univerzalna literarna vrsta, to je, da »nudi možnost komuniciranja z bralci različnih ravni« (70), česar se šolniki dostikrat premalo zavedajo in poudarjajo njeno didaktičnost. Mladi bralec ne sme ostati »na ravni dojemanja z vidika uvodne morale« (76) — pa vendar bi kazalo opozoriti, da je pojmovanje mladinske književnosti dolga stoletja sililo mladega bralca prav v to. S sodobno interpretacijo basni je treba tako pojmovanje preseči, za kar avtor nakazuje možnost z analizo strukturnih zakonitosti basni.

V območju ljudskega slovstva ostaja avtor deloma tudi v naslednjem poglavju Pravljljica ali pripoved kot prilika. Izhaja iz strukturnih značilnosti različnih pravljic. Najprej primerja dve pravljici z enim samim pripovednim jedrom — ljudsko Hvaležni medved in Grimmovo Zvezdni tolarji. Pravi, da v Hvaležnem medvedu ni pripovedovalčevega uveljavljanja lastnega vidika, zato tudi pravljica ne postane anekdotična pripoved, ampak ostane objektivna. »Tega drugega je v ljudskem pripovedništvu v resnici več kot pa v čistih pripovedih« (81). Otrok bo zasledoval zgodbeno plast, odrasli bralec pa bo delo pojmoval kot »golo priliko, katere sporočilo je, da žival za izkazano pomoč ostaja hvaležna« (85). Tudi v Zvezdnih tolarjih sta »tema in motiv v premem sorazmerju. Zato smemo govoriti o goli priliki, zgodbeni prisodobi, s katero pripovedovalec ponazarja misel teme — nagrajeno dobrotnost« (86). V tej pravljici je pripovedovalec bolj prisoten.

Prilika ali zgodbeno prisodobna je avtorju torej ubeseditev neke ideje, idejno sporočilo dela. Ta ubeseditev je odvisna od pripovedne perspektive, ki pa je v ljudski pravljici drugačna kot v umetni, kar avtor tudi sam ugotavlja. Pokaže se ponovna potreba po razlikovanju ljudske in umetne

pravljice za otroke. Danes sta prav gotovo obe za otroke, razlike v perspektivi pa kažejo, da je v eni ideja manj izpostavljena kot v drugi. To opozarja na njun različen izhodiščni namen.

Avtor v tem pogledu mimogrede zapiše tudi, da današnjemu bralcu fabula ni potrebna, sklicujoč se na misel V. Desnice. Ob prejšnjih mislih, da otrok zasleduje predvsem zgodbeno plast, je ta trditev sporna.

Šele v poglavju Tezna pravljica avtor prehaja docela na območje umetnega mladinskega slovstva. Obravnava Andersenovo pravljico Kraljevi slavec. Pokaže, kako pripovedovalec osnovno tezo pogloblja z negativno in pozitivno aplikacijo. Ugotavlja, da je pravljica koherentna, ker so vse prvine v njej funkcionalne.

Prav tako skrbno zastavljena je analiza Kästnerjeve povesti Dvojčici, ki pokaže na oblike in nekatere slabosti Kästnerjevega pisanja, katere se kažejo zlasti v koketiranju z malomeščansko miselnostjo. Razčlenitev je dober pripomoček učitelju, ki naj bi to »socialno povest« posredoval učencem.

Skrbna je tudi analiza Bevkove realistične povesti Učiteljica Breda. Avtor pokaže na etične vrednote povesti in na njeno vedno aktualno in celo rastočo zgodovinsko moč. Pri tem ločuje zgodovinsko in literarnozgodovinsko vrednost literarnega dela in ugotavlja zgodovinsko razsežnost po tem, kako je moč delo tudi danes aktualizirati.

Pokaže tudi možnost za seminarsko obravnavo tega dela v razredu z različnih vidikov. Analizi je dodana tematska učna priprava za obravnavo, ki jo je izdelala Ana Modrijan.

Avtorjeva izhodišča so bolj utemeljena in bolj domišljena, ko razpravlja o umetnem mladinskem slovstvu, torej v zadnjih treh poglavjih. Tu je zgodbeno, stilna in idejna analiza izdelana in zaključena, čeprav so trditve o zgodovinski vrednosti nekaterih literarnih del sporne. Ta poglavja bodo gotovo pomoč razlagalcu mladinske proze.

Več pa je nejasnosti v začetnih poglavjih. Kot je bilo že omenjeno, nastajajo zaradi nepreciznega razlikovanja literarnih zvrsti glede na avtorja, bralca in tehnični medij. Ob utemeljenem poudarjanju socialne motiviranosti ljudskega slovstva avtor

to zvrst primerja z umetno mladinsko literaturo. Tu bralec pogrša jasnejše opredelitve teh pojmov. Nejasnosti nastajajo tudi zaradi močno zapletenega stila, zlasti v skladnji, kjer so vse prepogoste težavne nominalne zveze, kar močno otežkoča branje in razumevanje knjige.

Boža Krakar-Vogel
Ekonomska srednja šola v Ljubljani

Ruska jezikovna vadnica III

Vlasta Tominšek: Ruska jezikovna vadnica III. (Recenzenti: Franc Jakopin, Jože Sever in Josipina Perdan. Lektorja: L. Smirnova, E. Mazurkevič.) DZS, Ljubljana 1977, 158 str.

Tretji del ruske jezikovne vadnice je izšel pet let po izdaji Ruske jezikovne vadnice za 1. in 2. razred gimnazij. Kompozicija III. dela in metodični principi podajanja učnih tem niso doživeli bistvenih sprememb. Učbenik je namenjen dijakom 3. razreda gimnazije, ki se učijo ruski jezik kot drugi tuji jezik, tj. dve uri tedensko, in je prilagojen učnemu načrtu. Upošteva joč, da so dijaki dobili osnovno jezikovno znanje v 1. in 2. razredu gimnazije, si je avtorica postavila za cilj razširiti leksikalni obseg.

V učbeniku je mnogo tekstov in dialogov, natrpanih s tematsko leksiko. Posebnost III. jezikovne vadnice je povečanje deleža »stranovedčesko« leksike.

Ker je glavni cilj učbenika spoznavati osnovni gramatikalni sistem ruskega jezika in pridobiti pogovorne jezikovne navade, so vzeti teksti iz najrazličnejših področij, ki sodijo v različne funkcijske vrste. Tudi vaje, ki spremljajo vsak tekst, so namenjene izpolnjevanju samostojnih nalog: učenci dobijo nalogo, da sestavijo diskusijo na določeno temo, opišejo dogodek, v katerih sami sodelujejo — ali pa nastopajo v njih literarni junaki, poročajo o svojem znanju iz področja literature, kulture itd. Mnogo je vaj o različnih pomenih besed, rabi sinonimov, antonimov, aktivizaciji besedotvornih paradig in sintaktičnih konstrukcij. Kot pravilo so leksikalne vaje dodane vzporedno z ustreznimi temi. Nekatere oblike vaj so avtomatično prenesene iz prve knjige, ne da bi se upoštevalo specifičnost pouka v višjih razredih. Cela vrsta ponavljalnih vaj in

mikrodialogov seznanja dijake z značilnimi izrazi sodobnega ruskega jezika. Avtorica si prizadeva podati, kolikor je mogoče, točno semantizacijo besede, tako da prikaže njen pomen v najrazličnejših kontekstih. Prav tako so pomembne naloge iz prevajanja kot sredstvo operativne in približne semantizacije, saj se pogosto dogaja, posebno na začetni stopnji, da interferenca negativno vpliva na učenje ruskega jezika. Zdi se, da je avtorica ujela pri besednih pojasnilih (napisanih le v ruščini) potencialni pomen besed v sklopu stavka in soodnosih z določenimi situacijami. Leksikalni in gramatikalni pomen besede se pokaže na ta način med uporabo v govoru. Učbenik posveča precej pozornosti stimuliranju govora. Temu so namenjene zlasti vaje urjenja: substitucija, dopolnitev stavkov, transformacija konstrukcij. Zelo koristne so za osvojitve leksike dobro pregledne skupine besed (leksikalni mikrosistemi), npr. oznaka jeseni, oblačil, novoletnih praznikov, jedil idr. Zanimiva je vaja na str. 29: »Obratite vnanje na formy prilagatel'nyh«. Dijaki postanejo takoj pozorni na kratke in dolge oblike kakovostnih pridevnikov. Pohvale vreden je tudi spisek pridevnikov v obeh oblikah, kratke oblike na levi strani imajo označen naglas, ker so le-te z naglasnega vidika težje; umestni sta tudi koloni z navedbo pravopisnih posebnosti. Pri označitvi naglasa so navedene naglasne variante. Tudi vaja 3 na str. 33 je z metodičnega vidika neoporečna: to je utrjevalna vaja o rabi kratkih in dolgih oblik pridevnika. Čeprav so osnovna pravila o rabi že prej podana, je zgoraj pred vajo naveden še osnovni obrazec o rabi, kar govori v prid pedagoškemu načelu o induktivnem in deduktivnem učnem koraku.

V učbeniku ni posebnega poglavja o fonetiki. Toda to še ne dokazuje, da avtorica ignorira zvočno stran jezika: fonetika je dodana kot imanentno načelo v obliki fonetičnih vaj k vsaki učni temi. Fonetično-intonacijska snov je podana z vidika težavnostne stopnje.

Pohvaliti je treba učinkovite učne prijeme za osvojitve ruskega naglasa. Teksti v učbeniku niso v celoti naglašeni: če se ta ali druga beseda ponavlja, je podana brez naglasnega znaka, kar prisiljuje dijake, da se nenehno vračajo k že prej naglašeni obliki, pa se zato le-ta bolj obdrži v spominu. V teh primerih, ko ima naglas gramatikalni pomen, se daje tudi pri pono-